

ISSN (Print): 2708-5317,
ISSN (on-line): 2708-5325

Виконавчий орган Київської міської ради
(Київська міська державна адміністрація)
Департамент культури

КИЇВСЬКА МУНІЦИПАЛЬНА АКАДЕМІЯ ЕСТРАДНОГО ТА
ЦИРКОВОГО МИСТЕЦТВ

АРТ-платФОРМА

Альманах

Видається з 2020 р.

Випуск 1(7)

ВИДАННЯ ЗДІЙСНЕНО ЗАВДЯКИ ФІНАНСОВІЙ
ПІДТРИМЦІ ПРОГРАМИ «SUES»
(«SUPPORT TO UKRAINIAN EDITORIAL STAFF»)

Київ
2023

ISSN (Print): 2708-5317,
ISSN (On-line): 2708-5325

Licensing Authority of Kyiv
(Kyiv State Administration)
Department of Culture

KYIV MUNICIPAL ACADEMY OF
CIRCUS AND PERFORMING ARTS

[ART-platFORMA] ART-platFORM

Almanac

Published since 2020

Volume 1(7)

THE ISSUE WAS PUBLISHED DUE TO THE FINANCIAL
SUPPORT OF THE «SUES»
(«SUPPORT TO UKRAINIAN EDITORIAL STAFF»)

Kyiv
2023

DOI: doi.org/10.51209/platform.1.7.2023

УДК 7.01.09

АРТ-платФОРМА: альм. Київ: КМАЕЦМ, 2023. Вип. 1(7). 387 с.

Головний редактор: *Романенкова Ю.В.* (д. мист., проф., Київ, Україна)

Заступник головного редактора: *Братусь І.В.* (к. філ. н., доц., Київ, Україна)

Відповідальний секретар: *Каблова Т. Б.* (к. мист., доц., Київ, Україна)

Міжнародна редакційна рада

Пілс У. (президент Міжнародного циркового фестивалю Монте-Карло, Монако); *Джарола А.* (Президент освітнього центру циркового мистецтва, Верона, Італія); *Страга Ж.* (Член ради директорів, Всесвітня федерація цирку, член-засновник і керівник комітету Глобального альянсу циркових шкіл, Брісбен, Австралія); *Фекете П.* (генеральний директор Столичного цирку Будапешта, Угорщина); *Корнієнко В.В.* (д. культ., проф., генеральний директор Національного цирку України, Київ, Україна); *Сом-Сердюкова О.М.* (к.мист., доц., коледж Сула, Ставангер, Норвегія); *Савіцька-Барагін Я.* (д. мист. та культ., Технологічний університет Молдови, Кишенев, Молдова); *Шевченко Л.О.* (Нар. арт. України, Нар. арт. СРСП, Київська муніципальна академія естрадного та циркового мистецтв, Київ, Україна)

Редакційна колегія

Вайс Дж. (д-р мист. хаб., доц., Академія Музики, Любляна/Університет Марибора, Словенія); *Яковлев О.В.* (д. культ., проф., Київська муніципальна академія естрадного та циркового мистецтв, Київ, Україна); *Варакута М.І.* (к.мист., доц., Дніпропетровської академії музики ім. М. Глінки, Дніпро, Україна); *Качмар О.В.* (д.філос.н., доц., Прикарпатський Національний університет імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ, Україна); *Родов І.* (д-р мист. хаб., проф., Бар-Ланський Університет, Ізраїль); *Свердлик З.М.* (к. іст. н., доц., Київський Національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна); *Кузьменко Г.В.* (к. пед. н., доц., Київська муніципальна академія естрадного та циркового мистецтв, Київ, Україна); *Клиніна Т.С.* (к. іст. н., Національний авіаційний університет, Київ, Україна); *Зосім О.Л.* (д. мист., проф., Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Київ, Україна); *Урсу Н.О.* (д. мист., проф.,

Кам'янець-Подільський університет імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський, Україна)

Міжнародна консультативна рада

Послушина Й. (д. філософії, доц., Університет Марії Кюрі-Складовської, Люблін, Польща); *Шульгіна В.Д.* (д. мист., проф., Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Київ, Україна); *Маркова О.М.* (д. мист., проф., Одеська національна музична академія імені А.В. Нежданової, Одеса, Україна); *Самойленко О.І.* (д. мист., проф., Одеська національна музична академія А.В. Нежданової, Одеса, Україна); *Рощенко О.Г.* (д. мист., проф., Харківська державна академія культури і мистецтв, Харків, Україна); *Карась Г.В.* (д. мист., проф., Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ, Україна)

*Статті, подані до редакції альманаху,
рецензуються членами редакційної колегії*

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України

(категорія «Б») зі спеціальностей:

023 – «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація»;

025 – «Музичне мистецтво»

відповідно до Наказу МОН України
від 06.06.2022 № 530 (додаток 2)

Рекомендовано до друку Вченою радою
Київської муніципальної академії
естрадного та циркового мистецтв
(протокол № 3 від 30.03.2023 р.)

Альманах індексується в міжнародних базах даних:

Erih Plus, Google Scholar, DOAJ, WorldCat, Index Copernicus, Research Bible, Scientific Indexing Services, Research Gate, Crossref, OUCI, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, UlrichsWeb

©КМАЕЦМ, 2023

ART-platFORMA: Alm.: [ART-platFORM: Alm.]. Kyiv: KMACPA, 2023. Vol.1(7). 387 p.

Editor-in-Chief: *Romanenkova Yu.V.* (DSc in Arts, Prof., Kyiv, Ukraine)

Deputy Editor-in-Chief: *Bratus I.V.* (PhD in Philology, As. Prof., Kyiv, Ukraine)

Managing Editor: *Kablova T.B.* (PhD in Arts, As. Prof., Kyiv, Ukraine)

International Editorial Council

Pils U. (President of International Festival of Circus of Monte-Carlo, Monaco); *Giarola A.* (President of Educational Center of Circus Arts, Verona, Italy); *Straga J.* (Board of Directors, World Circus Federation, founding member & steering committee of the Global Alliance of Circus Schools, Brisbane city, Australia); *Fekete P.* (General Director of Capital Circus of Budapest, Hungary); *Korniienko V.V.* (DSc in Culturology, Prof., General Director of National Circus of Ukraine, Kyiv, Ukraine); *Som-Serdyukova O.M.* (PhD in Arts, As. Prof., Sola junior high school, Stavanger, Norway); *Saviškaia-Baraghin Ia.* (PhD in Arts and Culturology, Technical University of Moldova, Kishinev, Moldova); *Shevchenko L.O.* (National Artist of Ukraine, National Artist of USSR, Kyiv Municipal Academy of Circus and Performing Arts, Kyiv, Ukraine)

Editorial Board

Weiss J. (Ph.D. in musicology, As.Prof., Academy of Music, Ljubljana/University of Maribor, Slovenia); *Yakovlev O.V.* (DSc in Cultural Sciences, Prof., Kyiv Municipal Academy of Circus and Performing Arts, Kyiv, Ukraine); *Varakuta M.I.* (PhD in Arts, As.Prof., Dnipropetrovsk Academy of Music named after M. Glinka, Dnipro, Ukraine); *Kachmar O.V.* (DSc in Philosophy, As. Prof., Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine); *Rodov I.* (PhD in Arts, Prof., Bar Ilan University Ramat-Gan, Israel); *Sverdlyk Z.M.* (PhD in History, As. Prof., Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine); *Kuzmenko G.V.* (PhD in Pedagogy, As. Prof., Kyiv Municipal Academy of Circus and Performing Arts, Kyiv, Ukraine); *Klynina T.S.* (PhD in History, National Aviation University, Kyiv, Ukraine); *Zosim O.L.* (DSc in Arts, As.Prof., National Academy of Culture and Arts Management, Kyiv,

Ukraine); *Ursu N.O.* (DSc in Arts, Prof., Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, Kamianets-Podilskyi, Ukraine)

International Advisory Board

Posluszna J. (PhD in Psychology, As.Prof., Maria Curie-Sclodowska University, Lublin, Poland); *Shulhina V.D.* (DSc in Arts, Prof., National Academy of Culture and Arts Management, Kyiv, Ukraine); *Markova O.M.* (DSc in Arts, Prof., The Odesa National A.V. Nezhdanova Academy of Music, Odesa, Ukraine); *Samoilenko O.I.* (DSc in Arts, Prof., The Odesa National A.V. Nezhdanova Academy of Music, Odesa, Ukraine); *Roshcenko O.G.* (DSc in Arts, Prof., The Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine); *Karas G.V.* (DSc in Arts, Prof., Vasyl Stefanyk Precarpathian University, Ivano-Frankivsk, Ukraine)

*Articles submitted to the almanach, peer-reviewed
by members of the editorial board*

The Almanac is included in the **category “B”** of the List of scientific professional editions of Ukraine in the program subject areas 023 – “Fine Arts, Decorative Arts, Restoration”, 025 – “Music” by Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 06 June 2022 No 530 (ap.2)

Recommended for edition by the Academic Council of
Kyiv Municipal Academy of Circus and Performing Arts
(Protocol No3, 30.03.2023)

Almanac is covered by the international databases:
Erih Plus, Google Scholar, DOAJ, WorldCat, Index Copernicus, Research Bible, Scientific Indexing Services, Research Gate, Crossref, OUCI, National Library of Ukraine named after V.I. Vernadsky, UlrichsWeb

©KMACPA, 2023

ЗМІСТ

МУЗИКОЗНАВЧІ СТУДІЇ

САМАЯ Т.В. Інноваційні підходи професійної музичної освіти у вивченні ритміки.....	11
ЗОСІМ О.Л., ПОДУНАЙ Я.А. Євроденс як стильовий напрям української пісенної естради 1990-х років.....	32
МИКУЛАНИНЕЦЬ Л.М. «Єврейська фантазія» Віктора Теличка у біографічному дискурсі.....	55
ЛІ ХУАСІНЬ. Сонористика у китайській фортепіанній музиці ХХ ст.....	71
ЧЖАН ЦЗУНЖУЙ. Сценічне мистецтво Китаю у діалозі культур на прикладі опери Тань Дуня «Перший імператор» ..	84

ВІЗУАЛЬНІ МИСТЕЦЬКІ ПРАКТИКИ

РОМАНЕНКОВА Ю.В., СТРЕЛЬЦОВА С.В. Антологія польоту у творчості Олега Денисенка.....	99
МИХАЛЕВИЧ В.В., БРАТУСЬ І.В. Образ жінки у сатиричній графіці українського часопису «Червоний перець» під час становлення радянського режиму 20-30 рр. ХХ століття.....	124
БРЕНЮК А.Г. Культурологічні напрями діяльності художників-графіків Кам'яця-Подільського у ХХ столітті.....	142
БАБІЙ Н.П., ГУБАЛЬ Б.І. Композиція в дизайні. Особливості емотивного конструкту.....	170
НЕСТЕРЕНКО П.В. «Слово о полку Ігоревім» в екслібрисі.....	189
БРОВЧЕНКО А.І. Українське необароко в архітектонічних видах творчості як один із національних самоіндіфікаторів..	208
ГУНЬКА А.М. Шрифтові композиції Івана Їжакевича в	

оформленні періодики кінця XIX – початку XX століть.....228

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ РОЗВІДКИ

ПОГРЕБНЯК Г.П. Віддзеркалення національної ідеї в режисерських моделях авторського кіно.....243

БРАТУСЬ І.В., КУЗЬМЕНКО Г.В. Габітус головного героя у романі Жана-Поля Сартра «Нудота».....275

КУЗЬМЕНКО Г.В., СПОДОНЕЙКО К.Ю. Феномен пантоміми та проблема перевтілення актора-міма у сценічний образ.....303

SHARYKOV D.I., OREL D.V., HERASYMENKO K.M.
[ШАРИКОВ Д.І., ОРЕЛ Д.В., ГЕРАСИМЕНКО К.М.]
Features of the specificity and uniqueness of the contemporary Canadian Cirque du Soleil in the context of circology research [Особливості специфіки та унікальність сучасного канадського Cirque du Soleil у контексті циркологічних досліджень].....344

ЛУГОВЕНКО Т.Г., ГРЕК В.А. Пошук сучасних інтонаційних рішень і прийомів на прикладі традиційного українського хореографічного мистецтва.....359

УЖИНСЬКИЙ М.Ю. Звукорежисура у цирковому мистецтві: специфічні риси.....372

ВІД РЕДАКЦІЇ..... 388

DOI: <https://doi.org/10.51209/platform.1.7.2023.124-141>

УДК 94(470.5).084.3/.084.6

Віктор Вадимович МИХАЛЕВИЧ;

кандидат культурології, доцент,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
Київ, Україна,
e-mail: v.mykhalevych@kubg.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-4847-5833

Іван Вікторович БРАТУСЬ,

кандидат філологічних наук, доцент,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
Київ, Україна,
e-mail: i.bratus@kubg.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-8747-2611

**ОБРАЗ ЖІНКИ У САТИРИЧНІЙ ГРАФІЦІ
УКРАЇНСЬКОГО ЧАСОПISУ «ЧЕРВОНИЙ ПЕРЕЦЬ»
ПІД ЧАС СТАНОВЛЕННЯ РАДЯНСЬКОГО РЕЖИМУ
20-30 РР. ХХ СТОЛІТТЯ**

Анотація. У статті зазначається, що візуальний контент сатиричних радянських видань 20-30-х рр. ХХ ст. стає важливим ідеологічним інструментом пропаганди, через який формується менталітет радянської людини. Розуміючи значну роль жінки та традиційне ставлення до неї в українському суспільстві, більшовицький режим робив жіночий образ одним із найвагоміших пропагандистських маркерів на сторінках сатиричної періодики України 20-30 х рр. ХХ ст. Тому після жовтневого перевороту 1917 р. відбувається зміна тенденції в зображенні образу жінки.

Зазначається, що на сторінках одного з найпопулярніших українських сатиричних часописів – «Червоний перець» – жінка здебільшого постає, з одного боку, в образі відверто пропагандистської «плакатної» життєрадісної робітниці, а з іншого – «непманши» та модниці, що повинна викликати у глядача засудження.

Ми дослідили й те, що паралельно у сатиричній графіці художників «Червоного перцю» (О. Довгаля, Л. Каплана, А. Петрицького) прослідковуються зображення реальних ситуацій, що відображають життя радянської жінки 20-30-х рр. ХХ ст., а саме: нехтування правами жінок, проблема матерів-одиначок, соціально-побутові труднощі молодих жінок із вищою освітою, табу на сексуальну поінформованість, цькування модних дівчат, тощо. Для повноти розуміння візуального контенту часопису в роботі розглядаються пропагандистські зразки сатиричних ілюстрацій Н. Карповського та Б. Фрідкіна, що висвітлюють ідеалізований образ радянської жінки.

У статті наголошується, що більшість карикатур у «Червоному перці» мають виразну плакатність та умовність зображення, у яких можна спостерігати різноманітні модерністські течії початку ХХ ст.

Ключові слова: графіка, карикатура, ілюстрація, сатиричне видання, «Червоний перець», Харків, радянська Україна.

Вступ. Сатира в радянські часи обслуговувала ідеологічні «забаганки влади». Але «радянська влада» формувалася у відповідності до численних історико-культурних експериментів, що чудернацько поєднувалися з давніми архетипами. Образ жінки в радянських сатиричних виданнях поєднував ідеологічне замовлення («гостроту часу»)

та загальнолюдські уявлення щодо цієї тематики (опора на «минуле»).

Постановка проблеми. У першій чверті ХХ ст. більшість громадян Російської імперії (пізніше – Радянського Союзу) були неписьменними та не мали доступу до альтернативних джерел інформації, тому візуальна складова радянських видань стає основним ідеологічним інструментом пропаганди.

Значне місце у системі радянської пропаганди відводилось сатиричним виданням. У 20-30х рр. ХХ ст. нова більшовицька влада ще повністю не контролювала сатиричну періодику України, тому на шпальтах гумористичних видань ще можна було спостерігати карикатури, що викривають недоліки комуністичної системи. До таких видань можна віднести український часопис «Червоний перець» (1922, 1927-34 рр.). Сатирична графіка даного видання яскраво демонструє високий професіоналізм художників, несе у маси відповідну пропаганду радянського режиму, іноді висміює недоліки соціального життя комуністичної системи. Особливо цікавим на сторінках журналу прослідковується процес виховання радянської людини через зображення побутових ілюстрацій. Адже цим візуальним контентом систематично закладалися основи менталітету, що проявляються досі в народах країн колишнього Радянського Союзу.

Значне місце серед побутової тематики часопису посідає зображення образу жінки та її проблеми в тоталітарному соціумі. Адже після повалення царського режиму, що викликав асоціації з патріархатом та кріпацтвом, молода радянська влада намагалася створити ілюзію гендерного рівноправ'я, але у реальному житті жінка стикалася з масою труднощів, які талановито проілюстрували художники «Червоного перця».

Деякі залишки радянської системи стосовно ставлення до жінок та нехтування жіночими правами, сьогодні мають місце не тільки в Україні але й на всьому пострадянському просторі. Наприклад, проблеми матерів-одиначок або сексуальне виховання. Тому за допомогою історії мистецтва ми намагаємось порушити ці важливі для сьогодення соціальні питання, зрозуміти їхнє походження, тим самим подолати існуючі наслідки. Це є вкрай актуально, адже в сучасній Україні намагаються дотримуватися європейських цінностей на шляху до Європейського Союзу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для нашої статті виявилися корисними дослідження сатиричної графіки радянської гумористичної періодики Д. Горбачова, А. Капелюшного та М. Фіголя, проте дані автори писали свої наукові доробки у часи жорсткої цензури СРСР, що відзначилось на результатах їхньої роботи. Аналіз творчості ключових карикатуристів «Червоного перця» знаходимо у мистецтвознавчих статтях Д. Метницької та О. Роготченка. Цінними є історичні та журналістські дослідження стосовно пропагандистської ілюстрації «Червоного перця» Н. Зикун, А. Покляцької та І. Собокар.

Застосований в нашій статті мистецтвознавчий аналіз дає змогу дослідити, виявити, порівняти та описати особливості сатиричної графіки харківського гумористичного видання «Червоний перець». Компаративний та історичний методи допомагають прослідкувати та порівняти образ жінки у сатиричній періодиці радянського режиму 20-30 рр. XX ст.

Мета статті – виявити образ жінки як критичного та пропагандистського показника тоталітарної системи 20-30 рр. XX ст. у сатиричній графіці харківського часопису «Червоний перець», проаналізувати графічні та змістові особливості ілюстративного матеріалу гумористичного

журналу «Червоний перець», у яких головна роль відводиться жінці.

Виклад основного матеріалу. Гумористично-сатиричний україномовний двотижневик «Червоний перець» видавала 1922, 1927-34 рр. робітничка газета «Пролетар» у Харкові. Карикатуристами часопису виступала велика кількість талановитих художників. Загалом часопис «Червоний перець» вміщував політичну сатиричну графіку, при цьому в журналі існувало абсолютне табу на критику внутрішньої державної політики, діючих лідерів комуністичної партії, будівництва соціалістичного ладу, Голодомору в Україні 1932-33 рр. та інших тем, що викривали радянський режим. Науковець І. Собокар зазначає: «Журнал «Червоний перець» від самого свого зародження подолав складний і суперечливий шлях розвитку, оскільки він постійно повинен був балансувати між суспільно-політичними реаліями тогочасної дійсності» [7, с.114].

Проте, при цій жорсткій цензурі у «Червоному перці» ми можемо спостерігати карикатури, що висвітлюють гострі соціальні проблеми навіть із еротичним підтекстом. Однією з найпопулярніших тем сатиричної графіки часопису, що заклала традиції майбутнього світогляду радянської людини, була побутова тема, точніше, пропаганда «нового» побуту: антирелігійна компанія (створення негативного образу церкви та священників), дотримання радянських норм життя (родинні та гендерні взаємовідносини), культурні обмеження (критика оперети, джазу, сучасного мистецтва, західної моди). Особливе місце у побутовій тематиці часопису посідає образ радянської жінки завдяки ідеологічній контроверсійності та оригінальності в плані художньої подачі.

Перед тим як дослідити тему образу жінки в ілюстраціях «Червоного перця» більш детально, розглянемо особливості

радянської карикатури як найважливішого елементу журналу, за допомогою якого нав'язували відповідні переконання або обережно насміхалися з певних недоліків режиму, зокрема стосовно жіночого питання.

Науковець А. Покляцька зауважує: «Карикатурні зображення, в свою чергу, були яскравою та простою ілюстрацією і сприймалися як частина реального світу, а тому ставали елементом дієвої радянської пропаганди» [8, с.157].

Якщо наприкінці XIX – на поч. XX ст. журнальні ілюстратори намагалися відмовитися від домінування текстової частини та деталізованої реалістичної подачі зображення, то під впливом «революційних» плакатів, починаючи з 1905 р., карикатура починає змінюватися. Художники поєднують ілюстрацію з певним лозунгом, що надає карикатурі характер агітації.

На прикладах ілюстрацій «Червоного перця» ми можемо прослідкувати еволюцію креолізованого тексту в радянських сатиричних виданнях. У середині 20-х рр. XX ст. текст більше пояснював карикатуру, а на початку 1930-х рр. підписи лише доповнюють ілюстрації, що стають самостійнішими. Часто текст-підпис несе лише ту інформацію, яку художнику проблематично проілюструвати. Проте, лозунги в зображенні відіграють ключову роль. Як стверджує дослідник І. Собокар, «На сторінках видання «Червоний перець» відбувався, так би мовити, розвиток жанру карикатури, який з роками набував своїх властивостей; наявна композиційна єдність текстового й графічного елементів у карикатурі 30-х рр.» [6, с.17].

У радянській періодиці 20-30 рр. XX ст. відбувається загальний процес спрощення карикатури та її значення, що поступово призвело до появи феномену радянської сатиричної преси з її культурним та інтелектуальним рівнем. В ілюстраціях журналу «Червоний перець» спостерігається перевага

плакатності з великим ступенем умовності. Д. Метницька зауважує: «У графічному мистецтві 1920-1930-х рр. була тенденція до спрощення і умовного тлумачення фігур, вирішення композиції за рахунок плями (на відміну від попередньої доби модерну, коли краса та вивіреність лінії відіграла значну роль)» [5, с.1447].

Сатиричній графіці художників часопису притаманні різноманітні модерністські течії: неопримітивізм, кубофутуризм, експресіонізм тощо. Наприклад, неопримітивізм прослідковується у карикатурах А. Бондаревича, Л. Каплана, А. Петрицького, елементи сюрреалізму – у творах І. Падалки, своєрідну апеляцію до реалізму та модерну знаходимо у малюнках Ю. Ганфа, Л. Каплана, Б. Фрідкіна тощо.

Мистецтвознавець О. Роготченко у своїй праці вміщує цитату з газети «Советская Украина» від 1938 р., де відзначалося: «Сатиричні рисунки і карикатури українських художників свідчать, що арсенал їх художніх засобів у цей період значно збагатився. Більше уваги звертається на художню грамотність рисунку, на його лаконічність і виразність, на чіткість і дохідливість композиційної побудови, прийоми стають різноманітнішими, підтекстовки гострішими і дохідливішими. Швидко й успішно розвивається в ці роки кольорова карикатура» [9, сс. 252-253].

Але не усім карикатуристам журналу притаманні сучасні напрямки в мистецтві. В часописі є достатня кількість реалістично деталізованих, проте, з модерним підґрунтям, творів. Карикатура в часописі «Червоний перець» часто супроводжувалась дотепним підписом, що розкривав його зміст і міг бути у формі діалогу між героями. Нерідко в журналі простежуються серії карикатур-коміксів, у яких художники часто використовують прийоми сатиричного протиставлення та зіставлення певних явищ.

Звернемось до характеристики жіночого образу в ілюстраціях часопису «Червоний перець». В українському образотворчому мистецтві традиційно ідеалізували та підносили жінку, наділяти її образ особливим ліризмом та символізмом, жіночістю та чеснотами, вважали берегинєю домашнього вогнища. Часто таку ідеальну жінку переслідувала нещасна доля. Це могла бути мати одиночка, жінка, що втратила коханого або сина на війні. Поширеними в живописі були трагічні та романтичні сюжети – нещасне дівоче кохання або важке життя кріпачки (наприклад, такі образи жінок прослідковуються у творчості Т. Г. Шевченка).

В ілюстраціях журналу «Червоний перець» жіночі образи наділяються певними новими характеристиками, що повинні були рекламувати щасливе життя радянської жінки у новому соціалістичному суспільстві. Прикладом позитивної героїні виступає усміхнена українка в національному вбранні або незалежна пролетарка за роботою. Негативні героїні могли зображатися в образі «непманш-модниць», що повинні викликати у радянського глядача відразу. Проте, були зображення і об'єктивних прикладів жіночих образів та їхнього життя у радянських реаліях, які художники спромоглися передати за допомогою образотворчої мови та сатири. Такі приклади викривають негативні риси тоталітарного суспільства. Але ці зразки були поодинокими, а тому представляють не лише мистецтвознавчу, але й історичну цінність.

Наведемо приклади карикатур «Червоного перця», в яких художники, з одного боку, наслідували кліше радянської пропаганди, а з іншого – за допомогою комічних образів та сатири намагалися донести правду життя жінки у комуністичній системі.

Тема материнства показана А. Петрицьким на титульній ілюстрації-диптиху «Про жінку» (№ 5, 1928 р.). На лівій половині ілюстрації зображено класичний образ матері з дитиною, поруч із якою символічно стоїть Т. Г. Шевченко. Під зображенням напис – «Раніше» та слова Кобзаря: «Нічого кращого немає, як тая мати молодая з своїм дитяточком малим». На правій половині – той самий образ жінки-матері, від якої в усі боки тікають чоловіки. Під ілюстрацією підпис – «Тепер», а далі фраза: «Мати – воно, звичайно, нічого, тільки хто їй аліменти платитиме». Митець підсилює ефект контрасту половин малюнку динамікою композицій: права сторона має вертикальні врівноважені лінії, а ліва половина побудована діагоналями, що вносять сюжетну нестабільність. У цьому прикладі ми бачимо скрутне становище матерів-одиначок у післяреволюційній Україні. Чоловіки воліли уникнути відповідальності за дитину та лишали жінок у дуже важкі часи, що є нерідкістю і в сучасній Україні.

В ілюстрації «Ретельні служачки» (№ 4, 1928 р.) автор вдається до саркастичного тлумачення події у жіночій лазні, на відміну від попереднього зразка, лінія набуває більшого значення, вона ретельно окреслює кожну постать багатofігурної композиції. Ми бачимо обличчя-маски, на яких застигла певна емоція: подив, хтивість, приголомшення, сором [5, с. 1449].

Це яскравий приклад дискримінації жіночих прав, коли у закладі (лазні) грубо нехтується особистий простір жінки та тим самим принижується її гідність.

А. Петрицький у сатиричній графіці дотримується авангардних течій та поєднує різні мистецькі стилі. Д. Метельницька зауважує: «...у журнально-книжковій спадщині творця спостерігається рух від модерну до панівних

течій постреволюційного мистецтва, зокрема до конструктивізму, експресіонізму» [4, с.111].

Карикатура художника Л. Каплана «Коли любов сприяє науці» (№ 19-20, 1928 р.) висвітлює соціально-побутові проблеми молодих жінок із вищою освітою. Автор демонструє випускниць інституту, які завагітніли для того, щоб залишитись у столиці. Ілюстрація виконана в обмеженій палітрі зі сміливими лінійними акцентами.

Проблема матерів-одиначок у радянському суспільстві комічно представлена в ілюстрації Каплана «Папаша» (№ 4, 1928 р.): жінка приводить до суду підлітка та представляє його батьком своєї дитини, що повинен сплатити аліменти. Художник додає такі символічні елементи в композицію, як фалоподібна печатка навпроти хлопця, та стакан перед жінкою, що додає даній карикатурі сексуальний підтекст. У цьому зразку ми знову спостерігаємо соціальну проблему матерів-одиначок.

Модерні карикатури Каплана до «Червоного перцю» монументальні, з вивіреною лінією, часто двоколірні. Автор застосовує ефекти, на зразок сухого пензля, акварельних плям, фактури.

Мінімалістичний малюнок О. Довгаль «Непоганий асортимент» (№ 01, 1930 р.) демонструє сцену, коли вагітна жінка питає в бібліотеці літературу стосовно жіночого питання, натомість бібліотекар пропонує їй романи на кшталт «Джентльмени воліють білявих». У даній карикатурі показано обмеженість системи радянської освіти, тому дівчата не знають, звідки узяти інформацію про сексуальне життя.

В іншій ілюстрації Довгаль зображує сільську жінку, що з заздрістю розглядає манекен в перуці у вітрині магазину та каже, «— Добре городським – стрижуться так, що чоловікові й ухопиться нізащо» (№ 01, 1930 р.). Цим наче комічним

прикладом художник в експресивній манері виявляє справжні проблеми радянської молоді жінки, що живе в селі, страждає від побоїв чоловіка та вважає це за норму.

Яскравим прикладом пропаганди важкої фізичної праці жінки-пролетаря є карикатура Б. Фрідкіна «Невдаха-практикант» (№ 6, 1930 р.). На передньому плані ілюстрації у повний зріст намальовано просту дівчину, що, посміхаючись, несе коромисло з відрами. На противагу дівчині розташована фігура студента, що ледве тягне відро. На задньому плані проглядається індустріальний пейзаж. Ефект в ілюстрації досягається завдяки протиставленню героїв. Карикатура має плакатний вигляд, що підкреслюють контрастні фігури персонажів на білому тлі.

Аналогічно пропагандисткою виглядає титульна ілюстрація Фрідкіна «А ну, спробуй, вдар таку» (№ 2, 1934 р.). Нарочито-монументальні усміхнені обличчя дівчини та хлопця на усю обкладинку журналу рекламують важливу роль жінки в радянській пролетарській родині. Видно, що герої даного прикладу не мають нічого спільного з реальним життям, бо намальовані штучно ідеалізованими.

Популярний прийом порівняння застосований художником у карикатурі «Непотрібне страждання» (№ 12, 1934 р.), що демонструє безглуздість модного жіночого вбрання, особливо «буржуазного». На відміну від попередніх лаконічних прикладів, у цій карикатурі Фрідкін робить більший акцент на деталях та нюансах. Тут доноситься посил про негативне ставлення влади, а також суспільства, до жінки, яка бажає підкреслити свою індивідуальність модним одягом.

Пропагандистським прикладом подачі теми родинних відносин можна навести ілюстрацію Карповського «На дозвіллі» (№ 17-18, 1934 р.). Художник застосовує популярний у часописі прийом протиставлення двох кадрів під назвами –

«Раніше» і «Тепер». На першому кадрі зображено нещасну жінку, що тягне з шинка п'яного чоловіка шахтаря на тлі нетрів, а на другому – щаслива шахтарська родина з дитиною на прогулянці процвітаючим містом. Треба зауважити, що часове протиставлення, як у даній карикатурі, – це простий спосіб для пропагандистів донести потрібну інформацію, яку глядач не може об'єктивно перевірити. Автор підкреслює відмінність ситуацій художніми засобами негативне зображено в похмурих чорно-червоних кольорах з переривистою штриховкою, а позитив – у світло-рожевих тонах із більш врівноваженим штрихом.

Треба зазначити, що в 1927 р. була видана постанова відділу друку ЦК ВКП(б) «Про сатирико-гумористичні журнали», яка передбачала впровадження жорсткої цензури відносно не абсолютно лояльних видань до влади. Попри велику кількість пропаганди радянської влади на сторінках «Червоного перцю», у 1934 р. часопис закрили, а більшість співробітників була заарештована, заслана в табори та знищена. Загалом, у II пол. 1930-х рр. зменшується кількість сатиричних видань, а ті, що залишаються, все більше втрачають художність та злободенність. У 1941 р. «Червоний перець» відновлять під назвою «Перець» у цілях ще відвертішої пропаганди тодішнього радянського режиму.

Висновки. Продемонстровано, що важливе місце серед побутових сатиричних ілюстрацій часопису «Червоний перець» посідає образ жінки. На тлі пропагандистських карикатур, які демонструють ідеальний пролетарський жіночий образ у соціалістичному суспільстві, зустрічаються критичні зображення відповідних сцен з життя радянської жінки, що викривають тоталітарну систему.

Художникам «Червоного перця» талановито з гумором вдалося віддзеркалити такі соціальні проблеми жінок

Радянської України 1920-30 рр. ХХ ст., як: скрутне становище матерів-одиначок, дискримінацію прав жінки, соціально-побутові проблеми молодих жінок із вищою освітою, сексуальну необізнаність, негативне ставлення до модної жінки, насильство в сім'ї, тощо.

Незважаючи на авторську манеру художників часопису, їхні твори мають певні спільні стилістичні ознаки та гармонійно поєднуються у часописі. Наведемо ці спільні риси:

- митці переважно застосовують художні засоби та прийоми властиві для різних течій модернізму;
- у більшості художників «Червоного перця» сатирична графіка мала плакатний вигляд із агітаційними підписами, чіткими лаконічними формами, насиченими кольоровими плямами та була розрахована на масове сприйняття;
- для сатиричної ілюстрації «Червоного перця», як і для більшості більшовицьких плакатних пропагандистських карикатур, властивий дуалістичний погляд на суспільство та життя, його поділ на «раніше» та «зараз», «героїв» та «ворогів».

Список використаної літератури:

1. Горбачов Д. Романтика і артистизм. Мистецтво. 1966. № 4. Сс. 9-13.
2. Зикун Н. Українська газетна сатирична публіцистика радянської доби як ідеологічно-пропагандистський інструмент. Образ. 2016. № 1. Сс. 27-36.
3. Капелюшний А. Сатиричний журнал «Червоний перець». Львів: Вища школа, 1986. 144 с.
4. Метельницька Д. Журнальна графіка та книжкова ілюстрація Анатолія Петрицького (1920-1930-ті роки). Вісник ХДАДМ. 2017. №5. Сс. 101-112.

5. Метельницька Д. Сатирична графіка Анатолія Петрицького до журналу «Червоний перець» (1927-1928). Народознавчі зошити. 2016. № 6. Сс. 1442-1455.
6. Собокар І. Роль карикатури в контексті діяльності сатиричного журналу «Червоний перець» початкового періоду. Держава та регіони. 2016. № 3. Сс. 127-131.
7. Собокар І. Український журнал «Перець» у парадигмі сатиричної публіцистики. Вісник Дніпропетровського університету. 2017. Т. 25, № 12. Сс. 109-115.
8. Покляцька А. Карикатура в радянських сатиричних журналах 1920-1930-х рр. як елемент формування «нового побуту» в СРСР. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. 2015. № 23. Сс. 154-158.
9. Роготченко О. Соціалістичний реалізм і тоталітаризм. Київ: ФЕНІКС, 2007. 608 с.
10. Фіголь М. Політична сатира в українському мистецтві ХІХ – початку ХХ століття: Короткий нарис. Київ: Мистецтво, 1974. 56 с.

Viktor V. MYKHALEVYCH,
PhD in Culturology, Associate Professor,
Borys Grinchenko Kyiv University,
Kyiv, Ukraine,
e-mail: bulti3@gmail.com,
ORCID : 0000-0003-4847-5833

Ivan V. BRATUS,
PhD in Philology, Associate Professor,
Borys Grinchenko Kyiv University,
Kyiv, Ukraine,
e-mail: kulturolog@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-8747-2611

**THE IMAGE OF A WOMAN IN THE SATIRICAL
GRAPHIC ARTS OF THE UKRAINIAN MAGAZINE
“CHERVONY Y PERETS” (“RED PEPPER”) DURING THE
ESTABLISHMENT OF THE SOVIET REGIME IN THE 20-
30^s OF XX CENTURY**

Abstract. The article notes that the visual content of satirical Soviet publications of the 20s and 30s of the 20th century becomes an important ideological tool of propaganda through which the mentality of the Soviet person is formed. Understanding the significant role of women and the traditional attitude towards her in Ukrainian society, the Bolshevik regime made the image of women one of the most important propaganda markers on the pages of Ukrainian satirical periodicals of the 20^s and 30^s of the 20th century. Therefore, in the post-revolutionary period, there is a change in the trend in depicting the image of a woman. On the pages of one of the most popular Ukrainian satirical magazines, “Chervony perets” (“Red Pepper”), a woman mostly appears on the one hand as a

frankly propagandistic “poster” cheerful worker, and on the other – a “nepmansha” and a fashionista, which should arouse condemnation from the viewer. In parallel, in the satirical graphics of the artists of “Chervonyy perets” (“Red Pepper”) (O. Dovhal, L. Kaplan, A. Petrytskyi), images of real situations reflecting the life of a Soviet woman in the 20^s and 30^s of the 20th century are traced, namely: neglect of women's rights, the problem single mothers, social and everyday difficulties of young women with higher education, taboo on sexual awareness, harassment of fashionable girls, etc. In order to fully understand the visual content of the magazine, the work examines propaganda samples of satirical illustrations by N. Karpovsky and B. Fridkin and which highlight the idealized image of a Soviet woman. The article emphasizes that most of the caricatures in “Chervonyy perets” (“Red Pepper”) have a distinct posterity and conventionality of the image, in which one can observe various modernist currents of the beginning of the 20th century. The artists of “Chervonyy perets” (“Red Pepper”) talentedly and humorously managed to reflect such social problems of women in Soviet Ukraine in the 20-30^s of the 20th century as: the plight of single mothers, discrimination of women's rights, social and everyday problems of young women with higher education, sexual ignorance, negative attitudes to a fashionable woman, domestic violence. The satirical illustration of “Chervonyy perets” (“Red Pepper”), like most Bolshevik poster propaganda caricatures, is characterized by a dualistic view of society and life, its division into “before” and “now”, “heroes” and “enemies”.

Key words: graphic arts, caricature, illustration, satirical edition, “Chervonyy perets” (“Red Pepper”), Kharkiv, Soviet Ukraine.

References:

1. Horbachov, D. (1966). Romantyka i artystyzm [Romance and artistry]. Mystetstvo. Kyiv, 4. 9-13 [in Ukrainian].
2. Zykun, N. (2016) Ukrayins'ka hazetna satyrychna publitsystyka radyans'koyi doby yak ideolohichno-propahandyst-s'kyi instrument [Ukrainian newspaper satirical journalism of the Soviet era as an ideological and propaganda tool]. Obraz, 1, 27-36 [in Ukrainian].
3. Kapelyushnyy, A. (1986). Satyrychnyy zhurnal "Chervonyy perets" [Satirical magazine "Red Pepper"]. L'viv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
4. Metel'nyts'ka, D. (2017). Zhurnal'na hrafika ta knyzhkova ilyustratsiya Anatoliya Petryts'koho (1920-1930-ti roky) [Journal graphic arts and book illustration by Anatolii Petrytskyi (1920s-1930s)]. Visnyk KHDADM, 5, 101-112 [in Ukrainian].
5. Metel'nyts'ka, D. (2016). Satyrychna hrafika Anatoliya Petryts'koho do zhurnalu "Chervonyy perets" (1927-1928) [Satirical graphics by Anatoly Petrytskyi for the magazine "Red Pepper" (1927-1928)]. Narodoznavchi zoshyty, 6, 1442-1455 [in Ukrainian]
6. Sobokar I. I. (2016). Rol' karykatury v konteksti diyal'nosti satyrychnoho zhurnalu «Chervonyy perets'» pochatkovoho period [The role of caricature in the context of the activity of the satirical magazine "Red Pepper" in the initial period]. Derzhava ta rehiony. Zaporizhzhya. № 3. 127-131. [in Ukrainian]
7. Sobokar, I. (2017). Ukrayins'kyi zhurnal "Perets" u paradyhmi satyrychnoyi publitsystyky [Ukrainian magazine "Pepper" in the paradigm of satirical journalism]. Visnyk Dnipropetrovs'koho universytetu, 12, 109-115 [in Ukrainian]
8. Poklyats'ka, A. (2015). Karykatura v radyans'kykh satyrychnykh zhurnalakh 1920-1930-kh rr. yak element formuvannya "novoho pobutu" v SRSR [Caricature in Soviet satirical magazines of the 1920s-1930s as an element of the formation of the "new way of life"]

in the USSR]. Naukovi zapysky Vinnyts'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhayla Kotsyubyns'koho ,23, 154-158 [in Ukrainian].

9. Rohotchenko, O. (2007). Sotsialistychnyy realizm i totalitaryzm [Socialist realism and totalitarianism]. Kyiv: FENIKS [in Ukrainian].

10. Fihol', M. (1974). Politychna satyra v ukrayins'komu mystetstvi КНІКН – pochatku КНКН stolittya: Korotkyy narys [Political satire in Ukrainian art of the 19th and early 20th centuries: A brief essay]. Kyiv: Mystetstvo [in Ukrainian].